

Könyvjelző

Pukánszky Béla (2008):
A neveléstörténet-írás új útjai.
A 2007. október 4-5-én
Egerben megrendezett
neveléstörténeti szimpó-
zium előadásai.

Budapest,
Gondolat Kiadó.

A neveléstörténet-írás múltja, jelene, jövője

A neveléstörténet hosszú utat tett meg, míg önálló diszciplínaként a pedagógusképzés egyik alapvető pillérévé vált, s fejlődéstörténete máig tart. A pedagógiatörténeti kutatómunka során alkalmazott új módszerek jelentősége abban áll, hogy egy-egy már sokat kutatott, alaposan feltárt időszakról, eseményről, pedagógiai szereplőről új ismeretekhez, értelmezési tartományokhoz vezethetnek el. Erről a folyamatos megújulásról tesznek tanúbizonyságot a 2007 októberében az MTA Pedagógiai Bizottságának Neveléstörténeti Albizottsága által megrendezett neveléstörténeti szimpóziumon elhangzott előadások, melyek a neveléstörténet, mint tudományág történetének kutatásáról, valamint az új típusú kutatási módszerekről adtak számot. Az elhangzott előadásokból Pukánszky Béla által szerkesztett kötet átível a neveléstörténet-írás tudományának főbb szegmensein, a magyar pedagógiai historiográfia kezdetétől egészen az új típusú, interdiszciplináris módszerekig.

A kvalitatív kutatási módszerek pedagógiában, pedagógiatörténetben való megjelenéséről Szabolcs Éva közel egy évtizede megjelent munkája¹ számolt be. A fejlődéstörténet azonban korántsem ért akkor véget. Folyamatosan új tudományágak kapcsolódnak be a neveléstörténeti kutatómunkába, melyek magukkal hozzák sajátos kutatási metodikáikat. E kötet szerzőit (neves hazai és külföldi műhelyek kutatói), valamint a tanulmánycímeiket áttekintve azt várhatja az olvasó, hogy a szerzőkkel együtt végigjárhatja azt az utat, melyen a bemutatott módszerek belépnek a neveléstörténeti kutatásokba, s átalakulnak a pedagógiai kutatómunka eszközeivé. Mindezen fejlődés közben új tartalmak irányába vezetik a kutatókat, olvasókat egyaránt.

1 Szabolcs Éva (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában.* Budapest, Műszaki Könyvkiadó.

A kánonalkotás, s kánonelemzés módszerét mutatja be Németh András, aki tanulmányában részletesen leírja azt a hosszú utat, míg a pedagógiai szaktudás elméleti és gyakorlati tudástartalommá differenciálódott, s az „ideológiakidolgozó reflexiós elit” létrehozta azt a pedagógiaitudás-típust, amely a pedagógiai tudástartalmakat differenciálta, s a neveléstörténetet önálló diszciplínává emelte. Munkájában bemutatja a hazai neveléstudományt megalkotó legfontosabb hazai iskolákat, s a rájuk ható német neveléstörténet-írás műhelyeit. Történeti áttekintését az 1930-as évek végén zárja, amikor a neveléstörténeti szakirodalomban kialakultak a kétfajta pedagógiai tudást leképező kánonok.

Folytatva a megkezdett kronologikus sort, Podráczky Judit tanulmányában a 19. századi oktatáspolitikai óvodaiügyi törekvéseinek elemzésére vállalkozik, a diskurzuselemzés módszerével. Az 1891. évi kisdédvási törvény parlamenti vitájának elemzésével, konkrét példán mutatja be a szerző, hogy a diskurzuselemzéssel eltérő perspektívákat, új tartalmakat tárhatunk fel, így jogosultsága van és lesz a pedagógiai kutatómunkában. Erénye a tanulmánynak, hogy az alkalmazott módszert részletesen leírja, táblázatokkal, grafikonnal illusztrálva azt.

A személyes élettörténetek elemzése olykor általános igazságokra is enged következtetni. Nagy Mária tanulmánya azonban kevés teret enged az általánosításnak. A szerző a temesvári állami tanítóképzőben, 1912-ben végzett tanítók kollektív biográfiájában keres tipizálási lehetőségeket. A kutató, politikai, társadalmi változásokkal terhelt ötven év vizsgálata a 32 tanító életében nem tekinthető reprezentatív mintának. Tanulságos azonban abból a szempontból, hogy miképpen válhatnak a személyes élettörténetek a neveléstörténeti kutatómunka tárgyává.

Az empirikus szociológia alkalmazása, alkalmazhatósága a neveléstörténet-írásban, megosztja a kutatókat. Nagy Péter Tibor írása az elitkutatásba ad betekintést, bizonyítva azt, hogy a statisztikai módszerekkel leküzdhetők a történetírás során felmerülő „összehasonlíthatósági”, vagy az adatok hiányából eredő problémák. A fent említett történetiszociológiai elitkutatás részeként jelent meg Bíró Zsuzsanna Hanna kutatási beszámolója is, aki a társadalmi nemek közötti különbségek empirikus kutatását mutatja be a Horthy-korszak bölcsészdiplomásainak példáján. Arra a kérdésre keres választ, hogy melyek azok a társadalmi tényezők, amelyek együttes megjelenése esetén, a nemi hovatartozás erős befolyással lehet arra, hogy valaki bölcsészdiplomássá váljon. Ebben a vonatkozásban vizsgálta meg a születési helyet, az apa foglalkozását, illetve a felekezeti hovatartozást, mint változókat. A tanulmány szervesen illeszkedik Nagy Péter Tibor írásához, bemutatja a statisztikai módszer alkalmazásának lehetőségét, módját.

A statisztikai módszereket bemutató tanulmányok után Mikonya György a Herbart-recepció vázlatos áttekintését mutatja be. A Herbartról és a herbartianus pedagógiáról alkotott vélemények tükrében rendkívül jelentős szerepe van esszéjének, hiszen a formális és a kultúrhistóriai fokozatok koncepciójának elemzésével és az utókorra gyakorolt hatásának vizsgálatával új megvilágításba helyezi Herbart napjainkban, a köztudatban „a megosztó” szerepét betöltő alakját. Esszéje bizonyítja, hogy a hermeneutikai szövegelemzés módszerével, a primer forrásokra támaszkodva, újra és újra feltárulhatnak eddig rejtett részletek.

Sáska Géza bőséges primer forrásanyagot felhasználva elemzi a magyar oktatásirányítást befolyásoló politikai, társadalmi háttér alakulását a Tanácsköztársaságtól az 1990-es évekig. Elemzésében az organikus társadalomképpel dolgozó normatív megközelítési mód mellett bemutatja a leíró jellegű konfliktuselvű társadalomfelfogáson alapuló módszertant, mint egy probléma két oldalról történő megközelítési lehetőségét.

Sáska Géza tanulmánya problémátörténeti háttérként szolgál Szabolcs Éva írásának, aki az 1950-es évek neveléstörténet-írását veszi górcső alá. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon milyen esélyei vannak a neveléstudomány tudományos igényű művelésének abban az időszakban, amelyben politikai, ideológiai elvek szövik át a nevelésről való gondolkodást. A kérdést a Pedagógia Tudományos Intézet vonatkozó dokumentumai, valamint a Pedagógiai Szemlében megjelent neveléstörténeti tanulmányok elemzésével igyekszik megválaszolni. Forráskutatása kizárólag dokumentumelemzésen alapul. A módszer kiválóan alkalmas a politikai diktatúra időszakában a marxista történelemszemlélet és neveléstudomány elemzésére. A nyelvezet, a szófordulatok, valamint az idézetek elemzésével képet kaphatunk arról a tudatos, tervezett tevékenységről, mely átszötte a közelmúlt neveléstörténet-írását is.

Ezt a témát folytatja Nóbik Attila, aki az 1950-es évek neveléstörténeti tankönyveit vizsgálta, a szocialista neveléstörténet-írás jellemző vonásait kereste. A kötet újabb kapcsolódási pontjához jutottunk, melyben a szerző azt kutatja, hogy a dialektikus-materialista világnézet, filozófia hatása hogyan formálja át a neveléstörténeti kánont. Szempontrendszerével tulajdonképpen tankönyvelemzést végez.

A képiség fontosságát veszi górcső alá s elemzi Gécz János, bemutatva az ikonológiát-ikonográfiát, mint a neveléstörténet lehetséges segédtudományának megjelenését és térnyerését. Elemzésében a módszer önálló tudománnyá válását vizsgálja, s részletesen kifejti, milyen utat járt, s jár be, míg a neveléstörténeti kutatómunkába tagozódik. Elemzéséből megismerhetjük, hogy melyek azok a kutatási területek, amelyekben nemzetközi és hazai kutatók alkalmazzák. A fiatal tudományág szakirodalma áttekinthető a szerző rendkívül alapos bibliográfiája alapján. Gécz János tanulmányához kapcsolódik Ulrike Mietzner és Ulrike Pilarczyk írása, akik a képet, mint a neveléstörténeti kutatás forrását definiálják. Tanulmányukban a módszer alkalmazását konkrét példákon keresztül, képtípusonként mutatják be.

A konferenciakötetben ismét megjelenik a tartalom-, illetve diskurzuselemzés kérdése, ezúttal Sanda István Dániel és Varga Kornél írásaiban, akik a számítógépes elemzések terén végzett kutatási eredményeikről számolnak be. Mindketten az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatói. Sanda István Dániel *A magyar neveléstudomány szakmai kommunikációjának jellemzői reprezentatív pedagógiai folyóiratainak tükrében (1997-2006)* című kutatását mutatja be. Kezdeti stádiumban lévő kutatásai három fő területet érintenek: (1) a neveléstudomány és határtudományai kapcsolatának fő sajátosságai, (2) az egyes folyóiratok szakirodalmi hivatkozásai alapján a különböző szakmai csoportok egymás közti kommunikációjának jellemzői, (3) a magyar neveléstudományi diskurzusok fontosabb referenciaszemélyei. Jelen beszámoló abba a munkába enged betekintést, mely a tartalomelemzés módszerét finomíthatja új típusú kódolási és keresési feladatokat ellátó

szoftverek segítségével. Varga Kornél írásában a pedagógiai folyóiratok diskurzusainak elemzési módszerét és a tananyagfejlesztést állítja párhuzamba. Bemutatja, hogy mind a diskurzuselemzés, mind a tananyagfejlesztés során felvetődő igények szükségessé teszik az adattáblákat, a hálókezelést, a nyelvi ragozásokat is figyelembe vevő szövegkezelésnek az integrálását. A szerző a digitális kor beköszöntével a számítógépes diskurzuselemzést a neveléstörténeti kutatások elsődleges módszereként vizionálja.

Érdekes szerkesztői megoldás a szoftverek világából a hermeneutikába lépni Johanna Hopfner írásával. A szerző Friedrich Schleiermacher gondolatait elemezve keresi a tradicionális szövegelemző módszer alkalmazásának lehetőségeit a pedagógiai kutatásokban.

A kötetet Dombi Alice munkája zárja, aki kutatásában a kulturális emlékezet sajátos megjelenési módjait, a pedagógiai emlékezet írott formáit vizsgálja. Kutatásait egyrészt Jan és Aleida Assman elméleteire alapozza, mely szerint a kulturális emlékezet mellett létezik kommunikatív emlékezet, mely a pedagógiai hatások emlékezeti szinten történő továbbadásában játszik jelentős szerepet, ugyanakkor felhasználja Gérard Genette irodalomelméleti koncepcióját is. Kiss Áron pedagógiai műveinek elemzése során keresi a pedagógiai narráció lényegi elemeit. Ez a fajta inter- és transzdiszciplináris elemzési mód a neveléstörténet-írás új dimenzióit tárja a kutatók elé.

A kötetet áttekintve, fellelhető a témafeldolgozás kronológiai váza, s egy módszertani láncolat, vagy valójában háló, mely a pedagógiához kapcsolódó tudományágak között teremti meg a kapcsolatot. S ezekben a kapcsolatokban születnek meg a neveléstörténeti kutatómunka új területei. Láthatjuk, hogy a neveléstörténet kutatásában nagy lendületet vettek az interdiszciplináris módszerek, melyek új típusú kutatói attitűdöt igényelnek. Sokszínűségük, módszertani gazdagságukban rejlő lehetőségeik biztosítják, hogy a neveléstörténet iránt érdeklődő leendő kutatók, olvasók megtalálják az érdeklődési körüknek megfelelő területeket, hiszen a neveléstörténet-írás a pedagógiai emlékezet forrása és eredménye egyaránt.

Ackermanné Kelő Kamilla